

УДК 711.1

к. арх., професор Яценко В.О.,
Київський національний університет будівництва і архітектури**АГЛОМЕРАЦІЯ ЯК ОБ'ЄДНАННЯ ЛОКАЛЬНИХ ГРУПОВИХ
СИСТЕМ (ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД)**

Розглянуто особливості формування агломерацій як об'єднань нових структурних одиниць системи розселення утворених в процесі децентралізації країни – територіальних громад. Зроблена спроба обґрунтувати необхідність розробки нового виду проектних робіт на місцевому рівні.

Ключові слова: агломерація, територіальна громада, система розселення, Генеральна схема, містобудівна діяльність, території, стратегія розвитку.

Постановка проблеми. Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» визначені три рівні розробки містобудівної документації: загальнодержавний (Генеральна схема розселення), регіональний (Обласні схеми розселення) та місцевий. Крім того до загальнодержавного рівня відносяться окремі частини території держави, що об'єднують кілька областей в окремі регіони. На регіональному рівні розробляються схеми планування областей і районів, а до недавнього часу схема планування Автономної Республіки Крим.

Місцевий рівень характерний розробкою генеральних планів населених пунктів, їх приміських зон та детальних планів частин населених пунктів.

Ключове місце в цій ієрархічній системі належить Генеральній схемі планування території України як базовому документу для всіх інших рівнів містобудівних робіт.

Генеральна схема була затверджена на рівні Закону України 7 лютого 2002 року. [1]

Ступінь вивченості теми. Системи розселення як об'єкт містобудівної діяльності протягом останніх сто років досліджувався багатьма спеціалістами.

Фундаментальними дослідженнями упорядкування агломерацій стали роботи Д.Богорада, А.Вишневського, В.Давидовича, В.Лаппо, І.Фоміна, Ю.Білокося, Г.Фільварова та ін.

Принципи архітектурно-планувальних перетворень агломерацій досліджували Ю.Бочаров, М.Дьомін, М.Хауке, В.Ступоченко та ін.

Аналогічні дослідження проводились і зарубіжними дослідниками такими як: Г.А.Малоян, Е.Н.Перцик, В.В.Покшишевський, Б.С.Хорев, Ж. Боже-Гарньє, Гедес, Готман, А.Крензмін, П.Селф, Ж.Шабо та ін.

Виклад основного матеріалу.

Процес віртуалізації містобудівних змін як в теорії так і в практиці за останні десятиріччя привів до створення нових категорійних понять, які дають початок майбутнього розвитку відносно систем розселення.

Важливим фактором змін є те, що центром діяльності всіх процесів є людина, а не результатами її праці. Першопричиною всякої економічної діяльності є людська сутність. За період незалежності Україна вже пройшла шлях пошуку адекватних реалій форм господарчої діяльності, тому перехід на новий теоретико-методологічний стиль обґрунтування формування системи розселення незаперечний, справа тільки ча часом реалізації всіх програм розвитку самих систем.

Нова форма відносин на локальному рівні (територіальна громада) є елементом, що поєднує соціальні, економічні, територіальні системні функції, що направлені на розвиток як окремих поселень так і їх сумісного співіснування.

Існуюча система рівнів містобудівної діяльності є достатньо збалансованою та взаємозалежною починаючи від Генеральної схеми розселення країни до найменшого поселення в кілька десятків жителів, проте людина в ній є тільки елементом розрахунку економічного потенціалу. На першому місці економічна стратегія на всіх рівнях і потім вимоги до кількості населення спроможного її здійснити.

Такий підхід на думку В.Коваленко за розбіжністю в промисловому, науковому та демографічному потенціалах ділить регіони України на чотири групи: [2]

- «регіони лідери» (Донецька, Дніпропетровська, Харківська області);
- «другий ешелон» регіони лідери (Запорізька, Луганська, Львівська, Одеська області);
- «середняки» (більша частина областей);
- «регіони аутсайтери» (Волинська, Кіровоградська, Тернопільська, Рівненська, Чернівецька).

Однією з характерних рис сучасного етапу урбанізації є подальше зростання ролі міст та їх оточення, приміських зон. Просторовий розвиток міст є не що інше як урбанізація нових територій, які на першому етапі являють собою агломеративні утворення.

Міські агломерації відносно нове поняття систем розселення де окреме місто вже перестає бути найвищою і найскладнішою організацією сумісного існування людей.

Постійні пошуки шляхів призупинити негативне зростання урбанізованих територій стало базою для розвитку нових ідей, а нові ідеї потребують

розвивати нову промислову базу, основу існування, а це захват нових територій, погіршення екології, транспортні колапси, неконтрольованість всіх систем міських агломерацій. Пропонується ефект економічного зростання без економічного розвитку, або значне випередження першого.

Відомо, що термін «агломерація» (приєднувати, накопичувати) отримав широке застосування в інших науках, таких як біологія, демографія, економіка, географія. В містобудуванні термін агломерація широко почав застосовуватись в 60-ті роки минулого століття, саме спеціалістами української школи.

За твердженням М.М.Дьоміна агломерація як така, не являє собою системну цілісність, агломерація в цілому, або в окремих її частинах є лише компонентом систем регіонального розселення більш високих рівнів. [3]

Люба агломерація як функціонально і планувально неструктурований простір є результат хаотичного освоєння території і не володіє властивостями системної цілісності, тому не може підлягати повноцінно законам управління.

Процеси децентралізації та утворення нової структурної регіональної одиниці територіальної громади (в соціальному аспекті) і як групової системи населених місць на місцевому рівні (в містобудівному розумінні) наділені властивостями за допомогою яких агломерація стане об'єднанням локальних систем і набуде більш обґрунтованих територіальних меж та системного упорядкування.

Згідно проекту Закону України «Про місцеве самоврядування» статті 1 [4]

Територіальна громада – сукупність жителів населених пунктів, що входять до складу адміністративно-територіальної одиниці громади, а громада – територіальна громада із територією відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Визначення термінів бажано було б надати зрозуміліше, адже ні в одному не йде мова про особливості території на якій громада має існувати та організовувати процеси розвитку чи діяльності як система, що об'єднала кілька населених пунктів з інфраструктурою, землями, ресурсами, населенням та ін.

От і виникає що ж далі? Громада – це система чи підсистема, самостійна чи залежить від зовнішніх чинників, соціальне утворення людей чи об'єднання можливостей території, які фактори будуть впливати на її розвиток: політичні, економічні, соціальні, ресурсні і, взагалі, як об'єкт містобудівної діяльності на якому етапі вона стане ним, при утворенні, розвиткові чи обґрунтуванні неспроможності. Звичайно, доцільніше було б звернути увагу на етапі утворення та розробці стратегії розвитку.

Саме упорядкування містоформуєчих зв'язків місцевого рівня локальних систем, комунікацій в відповідності з фундаментальними законами суспільного

розвитку та просторового розселення людини є одним з головних завдань визначення стратегії розвитку локальних систем (територіальних громад).

Агломерації в даному випадку є чинником організації групових систем зони впливу великих міст одночасно впливаючи на характер розвитку самого міста.

Агломерація виступає чинником зовнішнього впливу, який в значній мірі диктує умови функціонування системи, змушує систему пристосовуватись до умов і вимог міста. Особливо цей вплив здійснюється в приміській зоні де територіальні громади в значній мірі втратили свою історичну ідентичність в економічному розвитку.

В свою чергу система населених місць (територіальна громада) також впливає на процес агломерування, що здійснює місто, змушує через матеріальну та інформативну взаємодію здійснювати певні зміни розвитку як міста так і агломерації вцілому.

В цьому знучну роль викликає зростаючий вплив діяльності суспільства, яке є головним розпорядником всіх форм власності територіальної громади, як системи розселення.

Це призводить до необхідності проведення постійного моніторингу стану та змін зовнішнього середовища, а саме агломерації.

Одним із видів адаптації впливу агломераційних сил великого міста і реактивних змін в системах місцевого рівня має стати розробка компенсаторних можливостей обох суб'єктів, щоб зберегти свою структуру. В протилежному випадку система нижчого рівня (територіальна громада буде змушена здійснити фазовий перехід, змінюючи структуру і характер функціонування. При надто швидких та значних змінах впливу зовнішнього середовища система місцевого рівня може взагалі зруйнуватись, а територіальна громада може бути розформована або приєднана до іншої системи).

Визначну роль в запобіганні такого процесу займає здатність систем засвоювати і зберігати інформацію, яка закладається в проектних матеріалах, в даному випадку проект територіального планування агломерації і її підсистеми групової системи населених місць (територіальної громади). Згідно запропонованому інформаційно-еволюційному критерію І.Пригожина саме інформативна складова повинна мати випереджаюче значення. Порівнюючи критерії еволюції систем і підсистем можна зробити висновок про їх можливу взаємну адаптацію, при цьому одна з них усклаює свою структуру, інша зменшує свою упорядкованість. В умовах агломераційного впливу великих міст адаптація спрямована на диктування головної функції міста на підсистеми, які в свою чергу мають забезпечити стійкість структури системи.

Ще одна проблема, яка набуде свого проявлення від хаотичної розробки проектної документації в сфері містобудування це абсолютне нехтування перспективних транспортних коридорів, як українських так і міжнародних.

Особливий статус територій і населених пунктів на даних територіях вимагає чіткого узгодження з матеріалами Генеральної схеми України, обласних схем розселення та стратегії формування територіальних громад як групових систем населених місць локального рівня.

Відсутність стратегії об'єднання громад в системі розселення, покvapливість процесу, без достатнього соціально-економічного аналізу основою якого є саме вертикаль обласних схем та Генеральної схеми, поставить їх перед вибором – що далі?

І бажання сьогодні якнайшвидше розробити містобудівну документацію, традиційний генеральний план, незважаючи на роль та значення населеного пункту в системі розселення без яких би то було попередніх більш-менш розумних обґрунтувань, завдасть багато негативних наслідків.

Такими негативними наслідками стануть необґрунтоване використання територій, що унеможливить або занадто ускладнить відчуження її для державних потреб, дублювання функцій без урахування ресурсного потенціалу території, втрата самостійності як в формуванні стратегії розвитку так і в процесі діяльності територіальних громад.

Територію не можна розвивати як об'єкт сформований природою. Тому території агломерації потребують містобудівного усвідомлення, структурування та упорядкування в якості елемента регіональної містобудівної системи, як об'єднання локальних групових систем – територіальних громад.

Висновки. Процеси децентралізації, що розпочалися в країні, результатом яких є утворення нової соціальної територіальної одиниці – територіальної громади в черговий раз змушують вносити суттєві зміни до процесів містобудівної діяльності, а саме в обґрунтуванні стратегії створення та розвитку громад, визначення їх територіальних та природних ресурсів, розробці нових видів проектної документації. Об'єктом проектних робіт має стати групова система об'єднаних населених пунктів як елемент системи проектних робіт регіонального рівня, а не окремі поселення.

Саме те, що такі системи підлягають необхідності розробки типологічного ряду їх в залежності від місця в системі, ресурсоспроможності, економічній необхідності, транспортній та інженерній невід'ємності тощо.

Найбільші проблеми розробки проектної документації проявляються саме в системах розселення формуючихся в зоні міських агломерацій де всі процеси зходяться в можливості поєднати бажання громади, зовнішнього впливу агломераційних сил великого міста, здатності до системних процесів

взаємоузгодженого, поетапно-крокового, доцільного, зваженого, раціонального, прогнозованого, просторового, сталого розвитку архітектурно-містобудівних об'єднань групових систем місцевого рівня як складових існуючих агломерацій.

Поступовий перехід від загальних довгострокових гіпотез перспектив розвитку систем до реалізації конкретних і локальних цілей з урахуванням резервів розвитку.

Список літератури

1. Білоконь Ю.М. Регіональне планування (теорія і практика) / За редакцією І.О. Фоміна. К.: Логос, 2003. – С. 246. іл.
2. Коваленко В. Регіональний реалізм // www.dialogs.org.ua/proiectuafull.php.m.id.
3. Дьомін М.М. Современные агломерации. Миф или реальность. Зб. Досвід та перспективи розвитку міст України. Теорія і практика прийняття містобудівних рішень: - Вип. 22. К.: ДПУДНДІПМ «Діпромiсто» імені Ю.М.Білоконя, 2012, - 240 с.
4. Щоквартальний аналітичний огляд «Розвиток місцевого самоврядування в Україні (липень-жовтень 2014 року) Н.В. Нателенко. – К.: Ін-т громадян. сусп-ва, ІКЦ «Легальний статус», 2014. – 96 с.

Аннотація

В статье рассмотрены особенности формирования агломераций как объединений новых структурных единиц системы расселения, созданных в процессе децентрализации страны – «территориальных громад». Сделана попытка обосновать необходимость разработки нового вида проектных работ на местном уровне.

Ключевые слова: агломерация, «территориальная громада», Генеральная схема, градостроительная деятельность, территории, стратегия развития.

Abstract

In article features of formation of agglomerates associations as new settlement system of structural units formed in the process of decentralization of the country - communities. The attempt to justify the need to develop a new kind of design work locally.

Keywords: agglomeration, local community settlement system, general scheme, urban activity area development strategy.

Міжнародна науково-практична конференція

«Сучасні технології енерго- та ресурсозбереження: теорія, практика, стратегія впровадження»

м. Ужгород, вул. Ференца Ракоці, 2.
«Совине Гніздо»

В цьому розділі поміщені статті, які підготовлені на підставі матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні технології енерго- та ресурсозбереження: теорія, практика, стратегія впровадження» і рекомендовані до опублікування у фахових наукових виданнях України її оргкомітетом.

Конференція відбулась 28-29 квітня 2017 року за сприяння Ужгородського національного університету та Кошицького технічного університету Словаччини.

Пленарні та секційні засідання конференції пройшли в історико-культурному центрі «Совине гніздо». Там же були розміщені стендові доповіді та виставочні експозиції за основними напрямками конференції: Енергетика і навколишнє середовище, альтернативні джерела енергії, територіальне планування в концепції енергозбереження, енергоефективні технології та екологічні матеріали, енергоменеджмент як інструмент для забезпечення сталого місцевого розвитку громад

В конференції прийняли участь 22 чоловіки, в тому числі 7 учасників із зарубіжних країн, серед яких представники Технічного університету з міста Кошице (Словаччина), а також колеги з НУ «Львівська політехніка», ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Академії будівництва України.

Пленарне засідання відкрила проректор з науково-педагогічної роботи Ужгородського національного університету **Мирослава Лендел**. На ньому виступили: **Кошічанова Даніца** (завкафедри Технічного забезпечення будівель Будівельного факультету Технічного університету м. Кошице), **Голик Йолана Миколаївна** (завкафедри «Міського будівництва та господарства» Інженерно-технічного факультету Ужгородського національного університету), **Маріанна Седлакова** (заступник голови ГО Словацько-Український центр партнерства).